

УДК 331.5: [338.45:378] (477.83) (438)

А.Р. Шендер

*Інститут регіональних досліджень Національної академії наук
України (м. Львів)*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ У СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ПІДКАРПАТСЬКОГО ВОЄВОДСТВА ПОЛЬЩІ

Проаналізовано основні кількісно-якісні характеристики регіональних ринків освітніх послуг Львівської області та Підкарпатського воєводства Польщі в контексті конкурентоспроможності вітчизняної системи освіти перед європейською; визначено подальші перспективи розвитку регіонального ринку освітніх послуг в умовах глобалізації.

Ключові слова: регіональний ринок освітніх послуг, вищі навчальні заклади, конкурентоздатність, якість освіти.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку світової цивілізації до чотирьох класичних свобод переміщення (переміщення товарів, послуг, праці та капіталу) додалася п'ята свобода переміщення – свобода переміщення знань. Найкраще п'ята свобода ілюструється створенням Європейської зони вищої освіти як результату інтеграції освітніх систем різних держав. Із приєднанням України до Болонського процесу в національній системі освіти відбувся ряд реформ, покликаних підвищити конкурентоздатність вітчизняної вищої освіти шляхом визнання іноземних кваліфікацій та термінів навчання, запровадження єдиної загальноєвропейської системи оцінювання, усунення бар'єрів на шляху академічної мобільності викладачів та студентів, підвищення автономії університетів та якості освіти [12]. Але такі ж реформи відбулися і в інших країнах – учасницях Болонського процесу, тому виникає питання: чи насправді вітчизняна освіта здатна конкурувати з європейською, чи це лише намагання спровокувати «відплив мізків» з України? Для порівняння регіональних ринків освітніх послуг було обрано саме Підкарпатське воєводство Республіки Польща, оскільки географічно воно межує з Львівською областю, а також має ряд інших зіставних базових. Показник ВВП на душу населення в цьому воєводстві становить менше 70% від середнього в Польщі, з чого можемо зробити висновок про те, що даний регіон не належить до передових у соціально-економічному відношенні в цій країні. Це можна пояснити його відносною периферійністю та віддаленістю від інших країн Європейського Союзу (хоча для підвищення рівня розвитку регіону можна було б використати такі його

переваги, як прикордонне положення). Підкарпатське воєводство (з центром у місті Жешуві) займає територію у 17 845,66 км², чисельність населення – 2101,7 тис. осіб (за станом на 31.12.2009) [11]. У Львівській області проживає 2577,1 тис. чол., а територія становить 21 831 км² [6], тому порівняння цих регіонів у цьому відношенні цілком виправдане, хоча роль і місце м. Львова та м. Жешува в історії та сучасному житті своїх країн доволі різні. Львів упродовж століть утвердився як центр Західної України. Традиції вищої школи у Львові сягають витоків XVII ст., тоді як у Жешуві – лише з XX ст. Але у Львівській області на душу населення припадає 1000 євро ВВП проти 4900 євро в Підкарпатському воєводстві.

Аналіз останніх досліджень. Більшість досліджень українських та польських науковців стосовно порівняння конкурентоздатності Львівської області та Підкарпатського воєводства присвячено в основному транскордонним аспектам. Наприклад, Н. Мікула зосереджується на диспропорціях розвитку прикордонних територій, транскордонних кластерах і транскордонному співробітництві, а також розвитку єврорегіонів загалом, О. Костів та Н. Прицюк аналізують демографічні процеси, С. Пенюк та Р. Лубик досліджують аграрний сектор. Освітня галузь частково аналізується В. Волошином через порівняння інноваційно-інвестиційного розвитку. Польські ж науковці вивчають здебільшого економічний потенціал регіонів (К. Капеля, Р. Яблонка). Тому можемо говорити про недостатню вивченість проблеми, а отже про достатню високу актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання: проаналізувати основні кількісно-якісні характеристики регіональних ринків освітніх послуг Львівської області та Підкарпатського воєводства, порівняти конкурентоздатність вищих навчальних закладів цих регіонів, визначити подальші перспективи розвитку регіонального ринку освітніх послуг в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу. У постіндустріальну епоху від розвитку освіти та науки як базових видів економічної діяльності залежить майбутнє кожної країни. Але крім цього освітня галузь виступає важливим елементом національного господарства, тому її висока конкурентоздатність забезпечує не лише перспективи майбутнього розвитку, але й сьогоднішній реальний прибуток. Для визначення сучасного стану конкурентоздатності вітчизняного ринку освітніх послуг перед європейським спочатку порівнюємо основні кількісні показники національних ринків освітніх послуг у галузі вищої освіти України та Польщі (табл.1). У Польщі показник ВВП на душу населення значно вищий за даний показник в Україні майже в 5 разів. Це відповідно впливає і на загальний добробут населення (а отже й на спроможу самостійно оплачувати навчання), і на фінансування освіти взагалі. Відповідно, порівнюючи із Україною, варто відмітити високий рівень інтернетизації у ВНЗ Польщі.

Таблиця 1

Загальні характеристики ринків освітніх послуг України та Польщі (за станом на кінець 2009 р.)

Характеристики	Україна	Польща
Територія, тис. км ²	603,5	379
Населення, тис. осіб	45963	38167
ВВП/д.н., дол. США	2562	10637
Кількість ВНЗ III–IV рівнів акредитації	353	454
Кількість студентів ВНЗ III–IV рівнів акредитації, тис. осіб	2364,5	1880,2
Кількість ВНЗ I–II рівнів акредитації	528	254
Кількість студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації, тис. осіб	399,3	407,4

Джерело: [7, 8].

Загалом кількість студентів ВНЗ на тисячу осіб у Польщі та Україні майже не відрізняється, але порівняно з Україною спостерігається відмінність: у більшій кількості польських ВНЗ III–IV рівнів акредитації навчається менша кількість студентів, ніж в Україні. І навпаки – кількість ВНЗ I–II рівнів акредитації є меншою, але студентів тут навчається більше, при цьому у державних ВНЗ в Україні навчається 82,5% студентів, а в Польщі – 69,7% [10], що дозволяє зробити висновок про вищий рівень фінансування польської освіти за рахунок недержавних коштів, тобто за кошти фізичних чи юридичних осіб.

Кількість іноземних студентів в Україні значно вища, ніж у Польщі (35,8 тис. проти 15,9), і суттєво різняться за складом. В Україні переважають іноземні студенти зі Сходу (Китай – 5 тис. осіб, Росія – 4,7 тис. осіб, Індія та Йорданія – по 2,2 тис. осіб) [7], а в Польщі навчаються здебільшого європейці, серед яких найбільша частка українців (2,8 тис. осіб). На другому місці Білорусія (1,9 тис. осіб), за нею – Норвегія (1,2 тис. осіб) [9].

Таблиця 2

Кількість ВНЗ у Підкарпатському воєводстві за видами у 2009 році

Вид ВНЗ	Кількість ВНЗ	В них студентів	В них викладачів
Університети	1	24343	1335
Технічні університети	1	15200	700
Економічні академії	2	2617	67
Інші (вищі ПТУ)	11	32685	1099
Усього	15	74845	3201

Джерело: [1].

Якщо говорити про регіональні ринки освітніх послуг, то у 2009 р. загальна кількість студентів ВНЗ у Підкарпатському воєводстві склала 74,8 тис. осіб, а їх чисельність – 356 осіб на 10 тис. населення. Кількість викладачів становить 3201 особу. У Львівській області кількість студентів є вищою більш ніж удвічі і становить 162,6 тис. осіб [3]. Відповідно чисельність студентів на 10 тис. населення становить

631 особу, а кількість педагогічних та науково-педагогічних працівників становить 4375 та 10 137 осіб відповідно. Також помітною є різниця в кількості ВНЗ, а отже і напрямками підготовки фахівців. У Підкарпатському воєводстві функціонує лише 15 ВНЗ, в той час як у Львівській області – 49.

Зупинимося детальніше на основних ВНЗ у м. Жешуві [4]. Найбільшим навчальним закладом є Жешувський університет. До його складу входить дев'ять факультетів, де здійснюється підготовка за такими напрямками: управління, сільське господарство, археологія, архітектура ландшафту, художня освіта в галузі образотворчого мистецтва, художня освіта в галузі музичного мистецтва, біологія, біотехнологія, інформатика, культурологія, дієтологія, економіка, освіта в галузі технології та інформатики, невідкладна медична допомога, охорона навколишнього середовища, європейські дослідження, технології харчових продуктів і харчування, графіка, історія, право, конструкційні матеріали, математика, сестринська справа, акушерство, педагогіка, філологія (мови: англійська, німецька, російська), філософія, фізичне виховання, фізика, фізіотерапія, польська філологія, політологія, суспільна охорона здоров'я, соціологія, дослідження сім'ї, технічна фізика, туризм і рекреація. Таке співіснування різних освітніх напрямів є досить незвичним для української системи освіти, оскільки у Львові підготовкою фахівців у галузях медицини, мистецтва чи фізичної культури займаються виключно профільні ВНЗ. Натомість відсутні традиційні для університетів журналістика, міжнародні відносини, філософія тощо. Журналістику вивчають у приватних навчальних закладах – в Університеті інформаційних технологій та менеджменту, а також у Жешувській школі бізнесу (у котрій крім журналістики та соціальних комунікацій вивчають тільки менеджмент). Аналогом Жешувського університету у Львові є Львівський національний університет ім. І.Франка. Тут функціонує вісімнадцять факультетів (у двічі більше, ніж у Жешувському університеті), відповідно і перелік спеціальностей є значно ширшим.

Іншим провідним ВНЗ у Жешуві є Жешувська Політехніка ім. І. Лукасевича, де готують фахівців із таких спеціальностей: архітектури та містобудування, автоматики і робототехніки, авіоніки та космонавтики, біотехнології, хімічного і технологічного проектування, хімічної технології, громадського проектування, товарознавства, інформатики, електротехніки, електроніки та телекомунікацій, екологічного проектування, охорони навколишнього середовища, європейських досліджень, фінансів і бухгалтерського обліку, міжнародних відносин, логістики, менеджменту, менеджменту і технологій виробництва, проектування матеріалів, математики, машинобудування та механічного проектування, мехатроніки, енергетики, технічної фізики, транспорту. Геодезія та картографія вивчається вже в іншому ВНЗ – Жешувській школі інженерії та економіки, яка теж є невеликим приватним навчальним закладом. У Львові провідним технічним університетом є Національний університет «Львівська політехніка». До його складу входить одинадцять інститутів: архітектури, будівництва та інженерії доквілля, геодезії, гуманітарних та соціальних наук, економіки та менеджменту, енергетики та систем

керування, інженерної механіки та транспорту, комп'ютерних наук та інформаційних технологій, комп'ютерних технологій, автоматики та метрології, прикладної математики та фундаментальних наук, телекомунікацій, радіоелектроніки та електронної техніки, хімії та хімічних технологій. Як бачимо, специфічною галуззю виступає авіоніка та космонавтика у Жешувській Політехніці, але загалом перелік пропонованих до вивчення спеціальностей набагато ширший знову ж таки у львівському ВНЗ.

Якщо говорити про інші, специфічні, напрями підготовки фахівців, то Львівська область безумовно переважає Підкарпатське воєводство. Серед таких вузькопрофільних навчальних закладів можна відмітити Львівську національну музичну академію ім. М. Лисенка, Львівський державний інститут фізичної культури, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького, Львівський національний аграрний університет, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. Гжицького, Національний лісотехнічний університет України, Українська академія друкарства, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка та ін. Також велика кількість ВНЗ здійснює підготовку фахівців економічних спеціальностей.

Таблиця 3

**Кількість викладачів та студентів ВНЗ у Львівській області
(на початок навчального року)**

Рік	Кількість закладів, одиниць		Кількість студентів, тис. осіб	
	I–II рівнів акредитації	III–IV рівнів акредитації	I–II рівнів акредитації	III–IV рівнів акредитації
2009/10	25	24	20,0	142,6
2008/09	27	26	24,4	143,2
2007/08	26	27	24,2	141,4
2006/07	28	28	25,5	139,0
2005/06	33	28	30,8	127,8
2004/05	36	26	33,1	115,0
2003/04	39	24	33,6	110,1
2002/03	39	20	33,1	99,4
2001/02	39	19	31,7	93,3
1995/96	44	15	35,9	59,3

Джерело: [3].

Загалом за період із 2002-го по 2009 р. у Підкарпатському воєводстві не спостерігалось значних змін у кількості ВНЗ та студентів. Натомість у Львівській області (табл. 3.) спостерігається тенденція до зменшення кількості ВНЗ I–II рівнів акредитації – з 1995 р. на 43% (а відповідно і студентів в них – на 44%) та збільшення числа ВНЗ III–IV рівнів акредитації на 60% з 1995 р. (студентів в них – на 140,5%). З одного боку, це свідчить про доступність вищої освіти, її престиж у

суспільстві, освіченість нації, вищу конкурентоздатність робочої сили, а отже про позитивні тенденції. А з іншого – виникає проблема браку на ринку праці фахівців виробничих спеціальностей. Вирішення цієї проблеми здійснюється шляхом проведення роз'яснювальної роботи із випускниками шкіл та роботодавцями, соціальної реклами тощо. Але, на нашу думку, ефективнішим заходом було б запровадження спеціальних програм навчання для перепідготовки фахівців у рамках державної програми працевлаштування і «навчання протягом усього життя». Мова йде про надання можливості безкоштовно навчатися на робітничих спеціальностях та отримувати стипендії людям, що вже мають освіту, відповідно до потреб ринку праці з імовірним подальшим їх працевлаштуванням, на зразок цільового навчання. Крім того, сама економіка має потребувати робітничих кадрів. Занепад багатьох виробничих підприємств із набуттям Україною незалежності спричинив брак робочих місць для робітників. Тому необхідно звернути увагу на підтримку малого та середнього бізнесу, передусім виробничого спрямування, а не лише сфери послуг (як наприклад, готельного бізнесу).

Якщо порівняти кількість ВНЗ за типами у Львівській області (табл. 4.), можемо зробити висновок про те, що кількість університетів є значно вищою, ніж у Підкарпатському воєводстві, і вони переважають над іншими типами навчальних закладів, але є дрібнішими за середньою кількістю студентів, ніж Жешувський університет.

Таблиця 4
Вищі навчальні заклади Львівської області за типами на початок 2008/09 навчального року

	Кількість закладів	Кількість студентів
Усього	53	167580
Технікуми	7	9654
Училища	7	2576
Коледжі	13	12190
з них педагогічні	2	1676
Університети	13	114435
з них педагогічні	1	9662
Академії	5	19079
Інститути	8	9646

Джерело: [2].

Отже, Львівська область суттєво переважає Підкарпатське воєводство як за кількістю ВНЗ, викладачів та студентів, так і за переліком напрямів підготовки фахівців. Крім того, навчання у вітчизняних ВНЗ на недержавній формі є дешевшим, а отже більш привабливим для споживачів. Недоліком вітчизняної освіти є її недостатнє фінансування, а відповідно і погане матеріально-технічне забезпечення та недосконала інфраструктура. Деяке покращення ситуації з інфраструктурою, а також покращення іміджу Львова можливе завдяки проведенню чемпіонату

з футболу Євро-2012, що також виступає важливим фактором підвищення конкурентоспроможності регіонального ринку освітніх послуг. Тому для реального підвищення конкурентоздатності ВНЗ слід намагатися залучати до навчання іноземців, для чого провести рекламні кампанії, подібно до того, як це роблять польські ВНЗ у Львові, висвітлюючи вищенаведені переваги. Крім того, варто розширювати співпрацю з іноземними ВНЗ та заохочувати програми обміну як студентів, так і викладачів. З цією метою слід звернути увагу на подолання мовного бар'єру та запровадити додаткові курси вивчення іноземних мов для студентів та викладачів «немовних» спеціальностей для підвищення їх академічної мобільності та можливості викладати чи слухати курси іноземною мовою.

Якщо аналізувати навчання в рамках післядипломної освіти – в аспірантурі та докторантурі у Підкарпатському воєводстві та Львівській області (табл. 5) можемо зробити висновок про те, що у регіоні Польщі кількість молодих науковців значно перевищує показники Львівщини – кількість аспірантів у два, а кількість докторантів – у чотири рази. У Львівській області спостерігається стабільно-позитивний тренд зростання кількості аспірантів та докторантів, але у порівнянні із Підкарпатським воєводством показники дуже низькі. У 2009 р. кількість аспірантів на 1 тис. студентів в Україні становила 15 осіб, а в Польщі – 66 осіб. Кількість докторантів на 10 тис. студентів в Україні склала близько 5 осіб, в той час, як у Польщі – 46 осіб.

Таблиця 5
Кількість аспірантів і докторантів у Львівській області та Підкарпатському воєводстві, осіб

Рік	Підкарпатське воєводство		Львівська область	
	аспірантів	докторантів	аспірантів	докторантів
2009	4970	348	2532	82
2008	5674	295	2424	74
2007	5313	237	2295	66
2006	3731	158	2304	59
2005	4108	91	2107	59
2004	3988	75	2038	54
2003	4010	105	1917	55
2002	2440	98	1840	43

Джерело: [1, 3].

Це пояснюється насамперед низьким рівнем оплати праці науковців, а відповідно і недостатньою престижністю наукової роботи у суспільстві, а також високою конкуренцією на ринку праці. Ці фактори спонукають випускників ВНЗ не до подальшого навчання в аспірантурі, а до якнайшвидшого працевлаштування. Таким чином, слід звернути увагу на необхідність збільшення приходу до аспірантури та докторантури, а також збільшення розміру стипендій та заробітної плати науковців.

Висновки

1. Головною перевагою Польщі є вищий рівень економічного розвитку, що дозволяє здійснювати краще фінансування закладів освіти, відповідно кращою є інфраструктура. Також велике значення має членство у ЄС, що викликає більшу довіру споживачів до якості освітніх послуг.

2. Підкарпатське воєводство не займає лідируючих позицій серед регіонів Польщі, хоча рівень ВВП на душу населення тут майже у 5 разів вищий за показник Львівської області. Натомість Львів історично був найбільшим культурним центром Західної України із давніми освітніми традиціями вищої школи. Відповідно кількість ВНЗ та напрямів підготовки фахівців у Підкарпатському воєводстві є значно нижчим, ніж у Львівській області. Тому можна констатувати, що ринок освітніх послуг Львівщини завдяки ширшій пропозиції та нижчій вартості освітніх послуг є більш конкурентоспроможним на європейському просторі. Території займають сусідське положення, мовний бар'єр є досить низьким, а місто Львів – цікавим та європейським. Отже слід активніше заохочувати навчання польських студентів в Україні, наприклад, за допомогою реклами.

3. Підкарпатське воєводство випереджає Львівську область за кількістю аспірантів та докторантів, і в цьому плані співвідношення в підготовці науковців вищої кваліфікації не на користь Львівщини. За існуючих показників та умов економічного розвитку України, за яких вельми проблематично забезпечувати науковцям, особливо молодим, гідну оплату праці, ця проблема, як і проблема «відпливу мізків», і надалі залишатиметься актуальною.

---

1. Головне управління статистики Польщі : Регіональний банк даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

http://www.stat.gov.pl/bdren_n/app/dane_podgrup.katgrupg?p_dane=0&p_kate=21

2. Заклади освіти у Львівській області, 2009 : стат. зб. – Львів : Держ. комітет статистики України, Гол. управління статистики у Львівській обл., 2009. – Львів, 2010. – 124 с.

3. Заклади освіти у Львівській області, 2010 – Львів : Держ. комітет статистики України, Гол. управління статистики у Львівській області, 2010. – Львів, 2010. – 106 с.

4. Міністерство науки та вищої освіти Польщі. Вищі навчальні заклади у м. Жешув [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.nauka.gov.pl/higher-education/higher-schools-in-poland/#RZESZOW>

5. Регіони України : стат. зб., 2009. Ч. I. – К. : Держ. комітет статистики України, 2009. – 369 с.

6. Статистичний щорічник Львівської області за 2009 рік. Ч. I. – К. : Держ. комітет статистики України, Гол. управління статистики у Львівській області, 2009. – 278 с.

7. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К. : Держ. комітет статистики України, 2010. – 570 с.

8. Concise Statistical Yearbook of Poland, 2010. – Warsaw : Central Statistical Office, 2010. – 724 p.
9. Higher Educational Institutions and their Finances in 2008. – Warsaw : Central Statistical Office, 2009. – 355 p.
10. Statistical Information on Higher Education in Central and Eastern Europe 2004–2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cepes.ro/information_services/statistics_05.htm
11. Statistical Yearbook of the Regions – Poland, 2009. – Warsaw : Central Statistical Office, 2009. – 210 p.
12. The Bologna Declaration of 19 June 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/00-Main_doc
Отримано 30.09.10

A.P. Шендер

СРАВНИТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РЕГИОНАЛЬНЫХ РЫНКОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ В СФЕРЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ И ПОДКАРПАТСКОГО ВОЕВОДСТВА ПОЛЬШИ

Проанализировано основные количественно-качественные характеристики региональных рынков образовательных услуг Львовской области и Подкарпатского воеводства Польши в контексте конкурентоспособности отечественной системы образования по сравнению с европейской. Определены дальнейшие перспективы развития регионального рынка образовательных услуг в условиях глобализации.

Ключевые слова: региональный рынок образовательных услуг, высшие учебные заведения, конкурентоспособность, качество образования.

A.R. Shender

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF REGIONAL EDUCATIONAL MARKETS IN HIGHER EDUCATION OF LVIV REGION AND SUBCARPATHIAN VOIVODESHIP OF POLAND

The main quantitative and qualitative characteristics of the regional markets of educational services of Lviv region and Subcarpathian voivodeship of Poland in the context of the competitiveness of our education system to the European are analyzed. Future prospects for the development of the regional market of educational services in the context of globalization are defined.

The key words: the regional market of educational services, higher educational establishments, competitiveness, quality of education